

lém doslovu Rumjancev Szczepańskému vytýká, je to, že polský autor „jde někdy cestou, která zpravidla nevede k pozitivním výsledkům, když je třeba dát odpověď na zásadní otázky“. Rumjancev píše, že sám Szczepański to přiznává např. v souvislosti se zkoumáním mechanismu fungování systémů společenských vztahů, když uvádí, že jeho analýza je čistě formální. „Právě tento zájem o čistě formální analýzu“ — pokračuje Rumjancev — „neumožnil J. Szczepańskému plně osvětlit problém společnosti a kritérií společenského pokroku, což značně snižuje hodnotu některých kapitol jeho knihy. Ale opakují, že celkově máme před sebou práci, která — i když ve všech svých tvrzeních není nesporná, přesvědčující a vyčerpávající — přesto je důležitým příspěvkem k rozvoji sociologie, jejího jazyka, pojmového aparátu i problematiky.“

Rumjancev uzavírá svoji úvahu myšlenkou, že Szczepańského knížka otevírá každému, kdo se s ní seznámí, nové obzory zkoumání sociální skutečnosti a ukazuje nové směry analýzy i zobecňování sociologického materiálu. Proto její ruské vydání bude nesporně pro sovětskou sociologii velmi užitečné.

Jan Sedláček

Metodika sociálního plánování

Predikce a sociální plánování byly, jak známo, hlavním tématem jednání VII. světového sociologického kongresu ve Varně v září r. 1970. Světová sociologická veřejnost byla zejména překvapena šíří pozornosti věnované této problematice a četnosti teoretických prací i již realizovaných empirických výzkumů, které byly zaměřeny tímto směrem v Sovětském svazu v uplynulých 5 letech.

Pro rozvoj sociálního plánování v SSSR měl zásadní význam XXIII. sjezd KSSS. Jak v referátu s. Kosygina, tak v řadě diskusních vystoupení a konečně i v usneseních sjezdu byl zdůrazněn úkol zvědečtit řízení společnosti ve všech rovinách, zejména ovšem v ekonomice. Leningradská delegace vystoupila přímo s návrhem, aby každý průmyslový podnik vypracoval vedle technické a organizační pětiletky i sociální plán rozvoje kolektivu pracujících. Tak se začalo rozvíjet hnutí, které dnes má reálné výsledky již v tisících sovětských podniků. Sociálnímu plánování jsou věnovány porady průmyslových odvětví, kde se zobecňují zkušenosti i studují specifické rysy práce s lidmi v uhelném, metalurgickém či textilním průmyslu. Vytvářejí se vzorové podniky, jejichž sociální plány jsou zvláště pečlivě připravovány teoreticky a prakticky a poté široce publikovány. Konala se již i všesvazová konference odborů k této problematice, kde zazněla i formulace, že dnes by každý podnik chtěl vytvořit sociologickou laboratoř, avšak nelze vyškolit kvalifikované kadry v tak krátké době.

Ve všech těchto souvislostech vystupuje do popředí naléhavá potřeba seriózní metodologické práce: vytvoření sociálního plánu vyža-

duje předně přesnou znalost výchozí situace — sociální reality, z níž se vychází. Proto prvním úkolem je *sociální analýza* podniku, zachycení existující sociální tváře a rozeznání počátků trendů, které se stanou v pětiletce významnými. Validnost těchto poznatků je předpokladem vědeckosti sociálního plánu. Může být plodem jen seriózní metodologie.

Proto vyvolá nepochybně jak v SSSR, tak i u nás a v ostatních socialistických zemích velkou pozornost práce kolektivu autorů právě toho centra, které se nejdéle uvedenými problémy v SSSR zabývá — Leningradské university A. A. Zdanova. Mezi autory jsou dnes již známa jména doc. Polozova, doktora psychologických věd E. S. Kuzmina, člena korespondenta AV SSSR prof. Kerimova, matematiků Rachuranova a Grigorjeva a řady jiných. Práce má název *Metodika plánování sociálního rozvoje kolektivu průmyslového podniku*.¹

Autoři po krátkém úvodu probírají v 1. kapitole základy sociálního plánování a velmi instruktivně ukazují jak prakticky postupovat při zpracování a realizaci sociálního plánu. Na základě zkušeností zejména podniků Svetlana v Leningradě ukazují, že v čele komise sociálního plánování má stát ředitel, jejími členy pak jsou předseda stranické a odborové organizace, představitel výboru mládežnické organizace a výboru žen, dále vedoucí personálního a mzdového oddělení, sociolog a psycholog, právník a jiní specialisté. Vždy se realizuje spojení s teoretickými pracovníci. Sociální plán má 4 oddíly: analytickou část, prognostickou část, systém realizace, systém kontroly.

Sociální plán podniku má potom dvě hlavní části: *základní směry rozvoje techniky, ekonomiky a výroby a plán sociálního rozvoje kolektivu podniku*. O tom, jaké hlavní kapitoly má hlavní sociální plán, nás informují další kapitoly knihy.

Druhá kapitola se zabývá změnami sociální struktury pracovního kolektivu. Zde jde především o úvahu o změnách kvalifikační struktury v závislosti na rozvoji techniky, o věkové rozložení během pětiletky, o regulování vertikální i horizontální mobility. Zvláštní pozornost se věnuje sociálním skupinám mládeže, žen a specialistů v podniku.

Třetí kapitola (a tedy i součást *sociálního plánu podniku*) je věnována vytváření pracovních podmínek a ochraně práce. Sem patří i výzkum, který je nutno v této oblasti v pětiletce provést, otázky, které provozy a kolik pracovníků jsou ve výchozím roce ve zdravotně nejobtížnějších provozech a cesty řešení, problémy rozvoje hygienických opatření, odstraňování výrobního traumatismu atd.

Čtvrtá kapitola řeší problémy zvyšování životní úrovně pracujících, především diferenciaci výdělků a premií a využití kolektivních fondů. Kapitola má řadu velmi progresivních míst, uvažujících o mzdě a premiích jako motivačních nástrojích.

¹ Metodika planirovanija socialnogo razvitiija kolektiva promyšlenogo predpriatija, Lenizdat 1970, s. 262.

Pátá kapitola je věnována komunistické výchově pracujících, zvláště formování komunistického vztahu k práci, rozvoji politické aktivity pracovníků i jejich účasti na řízení, estetickému rozvoji osobnosti, využívání volného času, rozvoji fyzické kultury zaměstnanců a konečně upevnění pracovní disciplíny.

Šestá kapitola analyzuje v podstatě problémy sociálně psychologické: jde o vytváření pozitivního sociálního klimatu, správných interpersonálních vztahů, sociometrická šetření v dílnách, problémy stylu řízení atd. Metodicky zvláště významné jsou dvě závěrečné kapitoly pojednávající o systému ukazatelů perspektivního plánu sociálního rozvoje kolektivu podniku a možnostech využití matematických metod a početních strojů v sociálním plánování.

Některé partie při šíři záběru, který si autoři vytkli, přirozeně zcela neuspokojí. I navrhované tabulky a formuláře jsou někdy velmi inspirující, jindy zřejmě spíše administrativně než analyticky významné. Za značný nedostatek lze považovat i skutečnost, že v práci zcela chybí seznam literatury, zejména když je známo, že existuje již velmi bohatá literatura k sociálnímu plánování v SSSR, jak to prokázaly referáty více než třisetčlenné delegace sovětských sociologů ve Varně.

Přes tyto nedostatky jde o práci podnětnou, o níž by měli být co nejdříve informováni jak naši sociologové, ekonomové a psychologové, tak také pracovníci naší hospodářské praxe.

Jaroslav Kohout

Die „Frankfurter Schule“ im Lichte des Marxismus

Frankfurt a. M. 1970, 184 s.

U příležitosti 100. výročí narození V. I. Lenina uspořádá Institut für marxistische Studien und Forschungen (IMSF) ve Frankfurtu n. M. vědeckou konferenci, jejímž hlavním úkolem bylo vypořádat se na základě leninské teorie a metody s tzv. frankfurtskou školou, tj. filosofickým a sociologickým proudem, který výrazně ovlivňoval hlavně v padesátých letech a v první polovině šedesátých let levicově zaměřenou mladou inteligenci v NSR. Sborník materiálů z této konference vyšel knižně pod názvem *Die „Frankfurter Schule“ im Lichte des Marxismus* (Frankfurtská škola ve světle marxismu) s podtitulem *Zur Kritik der Philosophie und Soziologie von Horkheimer, Adorno, Marcuse, Habermas* (Ke kritice filosofie a sociologie Horkheimera, Adorna, Marcuseho, Habermase). Konference měla mezinárodní charakter. Nejvíce byla sice zastoupena Německá spolková republika, byli zde však i představitelé NDR (E. Hahn, W. Jopke), Rakouska (W. R. Beyer), SSSR (V. I. Samkovoj), ČSSR (J. Filipec), MLR (A. Gedö).

Podle přesvědčení pořadatelů konference udělala frankfurtská škola nebo — jak se sama nazývá — »kritická teorie« mnoho pro to, aby vzbudila u studentské mládeže kritické stanovisko k pozdně kapitalistické společnosti. Pomáhala odstraňovat bariéry, které

ji oddělovaly od marxistických idejí. Nebyla však dosud důsledně marxisticky zhodnocena a zejména v poslední době se projevila akutní potřeba znovu prozkoumat její teorie z hlediska marxistického učení a zaměřit se speciálně na některé problémy, jako např. otázku vztahu k pozitivismu, fenomenologii a existencialistické ontologii, vztahu teorie a praxe, podstaty negativní dialektiky, pojetí dějin a společnosti aj.

András Gedö promluvil na konferenci na téma *Dialektika negace nebo negace dialektiky* (Dialektik der Negation oder Negation der Dialektik). V referátu zaujímá kritické stanovisko k představitelům kritické teorie, hlavně k Adornovi, Marcusemu, Horkheimerovi a Habermasovi, všímá si toho, co je frankfurtské škole společné, co ji integruje i co je typické a zvláštní pro její jednotlivé reprezentanty. Jednotnou platformu vidí ve vypracování společného stanoviska negativní dialektiky. Myšlenkový vývoj jednotlivých zástupců je však různý. Marcuse byl nejprve ovlivněn Heideggerem, později velmi silně Freudem, Horkheimer vyšel ze Schopenhauera, Adorno zůstal v zajištění filosofie Nietzscheho. Tím, že položil rovnítko mezi kritikou systémového myšlení a dialektiku, přenesl do jazyka negativní dialektiky Nietzscheho averzi k jakémukoli myšlenkovému systému. Kritická teorie vznikala jako filosofická koncepce společnosti. V *Dialektice osvícenství* (Dialektik der Aufklärung) vystupuje tato teorie jako všeobecná kritika ideologie současnosti, jako alternativa, která stojí nad všemi filosofiemi a proti nim, všechny neguje a obsahuje v sobě pravdu všech. Jako negativní dialektika chce být univerzální teorií poznání. Gedö ukazuje, že tato teorie se jeví zpočátku jako výklad marxismu, později stále více jako jeho kritika. Je specifickou formou teorie industriální společnosti. Podle vlastního tvrzení stojí negativní dialektika nad dnešním buržoazním myšlením a kritické reflexe Horkheimerovy, Adornovy, Marcuseovy a Habermasovy jsou namířeny proti pozitivismu, Husserlově fenomenologii a existencialistické ontologii. Podle autorova názoru k nim však zároveň zaujímá apologetické stanovisko. Ve svých analýzách se Gedö snaží proniknout do podstaty negativní dialektiky, ukázat její kořeny a odhalit její pravou tvář. Poukazuje na dvojznačnost antipositivistického obsahu kritické teorie. Zdůrazňuje Heideggerův vliv na Marcuseho a podotýká, že i když se v době nacismu s Heideggerem rozešel, nikdy se neosvobodil od jeho základních filosofických myšlenek. V pozadí jeho marxistické konstrukce dějin musíme vidět Freudovo učení o pudech, v jeho antropologii Heideggerovy kategorie bytí a času. Podobně i Adornova dialektika je úzce spjata s Heideggerovým myšlením, i když s ním Adorno ve svých knihách polemizoval a chtěl vyjádřit svůj odpor vůči němu. Vždyť stěžejním obsahem negativní dialektiky je existencialistický mýtus techniky a Heideggerův pojem nic, i když se mu Adorno vysmíval, není příliš vzdálen od jeho pojmu negativna. Negativní dialektika jako skrytá syn-